

ਅਹਿਮ ਲੇਖ

ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ 6 ਸਾਲ ਬਾਅਦ

-ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮੰਝਪੁਰ

22 ਮਾਰਚ 2008 ਨੂੰ ਪੂਰੇ 6 ਸਾਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਭਾਰਤੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੋ. ਦਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਏ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ 13 ਸਾਲ 2 ਮਹੀਨੇ ਤੇ 3 ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਭਾਰਤੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਸਲਾਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਕੋਈ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ? ਕੀ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਸੋਚਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਹੋਣਹਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਡੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਫਾਂਸੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਰੀ ਕਰਕੇ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਕਿ ਉਸਦਾ ਕਸੂਰ ਕੀ ਹੈ? ਕੀ ਉਸਦਾ ਕਸੂਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵੀ ਉਹ ਜੋ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਭਾਰਤੀ ਦਮਨਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੇ? ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਓ, ਮਾਸਤਾ ਤੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਖਪਾ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਦੇ? ਜਾਂ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਸਮੱਰਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜੁੱਤੀ-ਚੱਟ 'ਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ' ਦਾ ਬਦਲ ਬਣਨ ਦੀ?

ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਨਵਰੀ 1995 ਵਿੱਚ ਜਰਮਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਸ਼ਰਨ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਡਿਪੋਰਟ ਕਰਕੇ ਲੁਥਾਨਸਾ ਏਅਰਵੇਜ਼ ਦੀ ਫਲਾਈਟ ਨੰਬਰ LH-760 ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ 19 ਜਨਵਰੀ 1995 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ਪੁਲਿਸ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਅਲੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਐੱਫ. ਆਈ. ਆਰ ਨੰਬਰ 22 ਅਧੀਨ ਧਾਰਾ 419, 420, 468, ਤੇ 471 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ ਤੇ 12 ਪਾਸਪੋਰਟ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਈ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੱਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 11 ਸਤੰਬਰ 1993 ਨੂੰ ਮਨਿੰਦਰਜੀਤ ਬਿੱਟੇ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਹਮਲਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੇ ਇੱਕ ਏ.ਸੀ.ਪੀ. ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਜੋਂ 24 ਅਗਸਤ 2001 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਟਾਡਾ ਕੋਰਟ ਵਲੋਂ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ 2:1 ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ 22 ਮਾਰਚ 2002 ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਜਨਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜਲਦੀ ਫਾਂਸੀ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਦੁਹਾਈ ਪਾਓ ਪਰ ਜੇ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਗਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉੱਠ ਖਲੋਵੋ ਤੇ ਭਾਰਤੀਤੰਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸਿਆਸੀ ਕਤਲ ਨੂੰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕੋ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਕਿ ਫਾਂਸੀ ਉਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਰਲਭ ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ 'rarest of the rare' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਦੁਰਲਭ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਵਿੱਚੋਂ ਐੱਮ.ਬੀ. ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਾ-ਇੱਜ਼ਤ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਦੋ ਜੱਜਾਂ ਬੀ.ਐੱਨ.ਅਗਰਵਾਲ ਤੇ ਅਰੀਜ਼ੀਤ ਪਸ਼ਾਇਤ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਧੁਰੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜ ਹੀ ਇਕਮੁੱਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਦੁਰਲਭ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਸ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਹਵਾਲਗੀ ਸੰਧੀ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਖਾੜਕੂ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਲਹੌਰੀਆ 'ਤੇ ਵੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਟਾਡਾ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੀ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੀ ਜਿਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸਹਿ-ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਰਲਭ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ? ਭਾਰਤੀ ਢੰਡਾਵਾਲੀ ਸੰਹਿਤਾ I.P.C. ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਅ ਵਿੱਚ 120-ਭ ਵਿੱਚ ਫੌਜਦਾਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਫੌਜਦਾਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਲਈ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਫਿਰ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ 120-ਭ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਕੇਸ ਦੁਰਲਭ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ ?

ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੇਸ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਥਿਤ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ (Confessional Statement) ਉੱਤੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਤਸਦੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਗਵਾਹ ਜਾਂ ਸਬੂਤ ਸਰਕਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਭਾਈ ਲਹੌਰੀਆ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਕਥਿਤ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਲਹੌਰੀਆ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤਸਦੀਕ ਕਰਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਜਾਂ ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਭਾਈ ਲਹੌਰੀਆ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੀ ਭਾਈ ਲਹੌਰੀਆ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ।

ਆਓ ਹੁਣ ਇਸ ਕਥਿਤ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਤੇ ਉਸਦੇ ਮੰਨਣਯੋਗ ਜਾਂ ਨਾ-ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੀਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਕਿ ਆਮ ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਕੀਤਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੰਨਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਵਲੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਟਾਡਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਅਧੀਨ ਜੇ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ੀ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਐੱਸ.ਪੀ. ਰੈਂਕ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੋਸ਼ੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਹਿ-ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬਸ਼ਰਤ ਕਿ ਉਸ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਤਸਦੀਕ ਕਰਦੇ ਗਵਾਹ ਜਾਂ ਸਬੂਤ ਪੁਲਿਸ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਇਸ ਕਥਿਤ ਇਕਬਾਲੀਆ ਨੂੰ ਤਸਦੀਕ ਕਰਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਗਵਾਹ ਜਾਂ ਸਬੂਤ ਖੜ੍ਹਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਬਿਆਨ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਟਾਈਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਟਾਡਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਮੁਤਾਬਕ ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਕੈਨੀਕਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਪਰ ਇਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਨਕਲ ਕਿਸੇ ਫਲਾਪੀ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਗਈ।

ਜਸਟਿਸ ਐੱਮ.ਬੀ. ਸ਼ਾਹ ਮੁਤਾਬਕ ਟਾਡਾ ਐਕਟ ਦੇ ਨਿਯਮ 15(3)(ਬ) ਅਧੀਨ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇ ਥੱਲੇ ਇਹ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਰਾਹੀਂ (Under his own hand) ਮਤਲਬ ਕਿ ਇਹ ਬਿਆਨ ਉਸਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਕਥਿਤ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਥੱਲੇ ਡੀ.ਸੀ.ਪੀ ਨੇ ਇਹ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਆਪ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਸਗੋਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਟਾਈਪਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਘਾਟ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਹ ਘਾਟ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਜਸਟਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਬੜੇ ਪਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਨੂੰ 19 ਜਨਵਰੀ 1995 ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਸਫਰ ਕਰਦਿਆਂ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਭਲਾ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਹੀ 19 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਕਤਲਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਜੋ ਬੜੀ ਅਹਿਮ ਹੈ ਕਿ 22 ਜਨਵਰੀ 1995 ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ 23 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ 24 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਕਥਿਤ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਸਮੇਂ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਟਾਡਾ ਐਕਟ ਦੇ ਨਿਯਮ 15(5) ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਇਲਾਕਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਟਾਡਾ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਉਹ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਭੇਜੇਗਾ ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਥਿਤ ਇਕਬਾਲੀਆ ਬਿਆਨ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਟਾਡਾ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਏਨੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਣਤਾਈਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪ੍ਰੋ. ਦਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ? ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ 'ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੋਹਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਝਲਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਮੌਤ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਜ਼ਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਲੋਂ ਮੌਤ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ 84 ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਜਾਂ ਗੁਜਰਾਤ 2002 ਮੁਸਲਿਮ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜੇਲ ਵਿੱਚ ਡੱਕੀ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਕੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 22 ਮਾਰਚ 2002 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮੂਹ ਪੰਥਕ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਰੋਸ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਬਦੁਲ ਕਲਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਰੀ

ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਕੰਨ 'ਤੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜੂੰ ਨਹੀਂ ਸਰਕੀ ਤੇ ਮਾਮਲਾ ਅਜੇ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੋਲ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਪਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸਹੀ ਪਾਉਣੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਨਵਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਬਦਲ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਮੁੜ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਅਸਾਰ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਪਰਨਾਲਾ ਉੱਥੇ ਦਾ ਉੱਥੇ ਹੈ।

ਆਓ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ, ਜਿਸਦੀ ਜਵਾਨੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਸਲਾਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਢਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਅ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਵਰੋਸਾਈ ਪੰਜ-ਆਬ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਾਰਸ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਈਏ।

ਕੀ ਕਰਜ਼ਾ ਮਾਫ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ?

ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਬਜਟ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ੇ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰਿਆਇਤ ਨਾਲ ਯੱਕ-ਮੁਸ਼ਤ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨ ਦੀ ਜੋ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਖੇਤੀ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਰਜ਼ੇ ਨਾ ਮੋੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਰਮੀ ਵਰਤਣ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਛੋਟੀਆਂ ਸਨਅਤਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਯੱਕਮੁਸ਼ਤ ਕਰਜ਼ੇ ਮੋੜਨ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਟਾਲਾ ਵੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਾਲਾ ਧਨ, ਚਿੱਟਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਅਤੇ ਚੌ: ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖੇਤੀ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਮਾਫ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਸੂਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਇੰਜ ਕਹੋ ਕਿ ਜਾਣਬੁਝ ਕੇ ਬਣੇ ਕਸੂਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਇਹ ਨੀਤੀ ਕਰਜ਼-ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਕੁਝ ਸਰਮਾਇਆ ਜਾਮ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਕੁਝ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਕਰਜ਼ਾ-ਮਾਫ਼ੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਰਿਆਇਤ ਨਾਲ ਯੱਕਮੁਸ਼ਤ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਰਿਆਇਤ ਨਾਲ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਯੱਕਮੁਸ਼ਤ ਰਕਮ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਦਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਖਰੀ-ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਬਚਦੀ ਮੋੜਨਯੋਗ ਰਕਮ ਦਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਚੰਗੀ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਕਰਜ਼ਾ ਹੀ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਹੋਰ ਵੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵੋਟ-ਬੈਂਕ ਵਧਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕਰਜ਼ਾ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨ ਵਾਲੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਕਰਜ਼ਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਮਾੜਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ, ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮਾਹਿਰ ਨੇ ਕਦੀ ਵੀ ਕਰਜ਼ੇ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕੇਵਲ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਆਜ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਫ਼ੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੇਵਲ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਥੇ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਥੇ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾੜੀ ਸੀ।

ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ

ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਮਝ ਲਈਏ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਸੋਚ ਕੇ ਕਰਜ਼ੇ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਯੱਕਮੁਸ਼ਤ ਕਰਜ਼ੇ ਮੋੜਨ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ, ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹਿਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਬਰਾਨੀ ? ਕੀ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਇੱਕ-ਫਸਲੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋ-ਫਸਲੀ ? ਕੀ ਏਕੜ ਜਾਂ ਹੈਕਟੇਅਰ ਨੂੰ ਸਟੈਂਡਰਡ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਹੈ ? ਜਾਂ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਉਹ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਵਜੋਂ ਗਹਿਣੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਇਹ ਇੱਕ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਭੰਬਲਭੂਸਾ ਪੈ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਲਾਭ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋਏਗੀ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਦੋ ਹੈਕਟੇਅਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ? ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਦੀ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਸੋਚੀਏ, ਤਾਂ ਹਰ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਫੈਸਲਾ ਹੁਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਾਹਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ। ਤੀਜੀ ਗੱਲ, ਕੀ ਇਹ ਮਾਫ਼ੀ ਫਸਲੀ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ? ਕੁਝ ਕਿਸਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਜ਼ੇ ਨਾਲ ਟਰੈਕਟਰ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਵਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਹੀ ਘੱਟ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਤਾਂ ਸ਼ੋਅ-ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਏ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਸੂਰਵਾਰ ਮਾਫ਼ੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ ? ਕਰਜ਼ਾ-ਮਾਫ਼ੀ ਜਾਂ ਯੱਕਮੁਸ਼ਤ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨ ਦੀ ਰਿਆਇਤ, ਅਸੂਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਦੇਣੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਰਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਚੌਥੀ ਗੱਲ,

ਸਹਿਕਾਰੀ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਚੰਗੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ਾ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲਿਆ, ਦਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਪੰਦਰਵਾੜੇ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਰਕਮ ਅਡਵਾਂਸ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਬਾਕੀਦਾਰ ਜਾਂ ਕਸੂਰਵਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਨਾ ਹੋਈ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ੇ ਵਾਪਸ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਬਾਕੀ ਹੀ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਲਾਭ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ?

ਕਰਜ਼ਾ-ਮਾਫ਼ੀ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਫਾਇਦਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਥੇ ਇੱਕ ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੇ ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਵਾਹੀ-ਅਧੀਨ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 63 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਦੋ ਹੈਕਟੇਅਰ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ 18.08 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਨ। (2000-01 ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਮਾਫ਼ੀ ਦਾ ਲਾਭ ਭਾਰਤ ਦੇ 81 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੀਮਾਂਤ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਏਜੰਟਾਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ੇ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਫ਼ੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। 1995-96 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨ ਕੇਵਲ 18.65 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ 16.78 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਨ। ਸੰਨ 2000-01 ਵਿੱਚ ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਘਟ ਕੇ 12.31 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਰਹਿ ਗਈ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਵਧ ਕੇ 17.35 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋ ਗਈ। ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 29.66 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਜ਼ਾ-ਮਾਫ਼ੀ ਦਾ ਲਾਭ ਮਿਲੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਉਲਟ ਰੁਝਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੁਣ ਹੋਰ ਘਟ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਏਜੰਟਾਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ੇ ਲਏ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਬੱਜਟ ਵਿੱਚ ਜੋ ਰਿਆਇਤਾਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੀਮਾਂਤ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਮੂਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਰਿਆਇਤ

ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਕਰਜ਼-ਮਾਫ਼ੀਆਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਸੈਕਟਰ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬਿਹਤਰ ਇਹ ਹੋਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਮੂਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਰਿਆਇਤ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿੱਤੀ ਹੱਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀ ਜਿਵੇਂ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਂ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਰਕਮ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੱਡੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤ ਨਾਲ ਯੋਕਮੁਸ਼ਤ ਕਰਜ਼ੇ ਮੋੜਨ ਦੀ ਚੋਣ ਦਿੰਦੀ (ਕਿ ਚਾਹੇ ਪਹਿਲੀ ਰਿਆਇਤ ਲੈ ਲਓ ਚਾਹੇ ਦੂਜੀ) ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਏਜੰਟਾਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ੇ ਲਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਜਟ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਖਾਮੋਸ਼ ਹਨ। ਜੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਇੱਕ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਸੀਮਾਂਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਇਹ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਘਰ ਅਤੇ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵਿਆਜ ਦੀ ਦਰ, ਆਮ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਜ ਦਰ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਵਿਵਸਥਾ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੇ ਕਰਜ਼ ਲਈ ਗਈ ਮੂਲ ਰਕਮ ਤੋਂ ਦੁੱਗਣੀ ਅਦਾਇਗੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁੜ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਜ਼ਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਅਤੇ ਵਿਆਜ ਦੀ ਲੋਟੂ ਦਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋਣਗੇ।

-ਡਾ: ਐਸ. ਐਸ. ਜੌਹਲ

ਸੂਬੇ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹਵੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਸਿੰਧੂ ਘਾਟੀ ਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਨਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਹੈ। ਸਿੰਧ ਨਦੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਗੰਗਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਸਿੰਧ ਨਦੀ ਘਾਟ 'ਤੇ ਵਸੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਤਾਂ ਗਰਕ ਗਈ ਪਰ ਪੂਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੂਪਮਾਨ ਰਹੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆਏ ਤਾਂ ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਖਿੱਤੇ ਨੂੰ ਪਾੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵਸ ਗਏ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਤ

ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਆਬਾਦ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਕੋ ਬੋਲੀ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਮੁਗਲਾਂ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬਾ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਵੰਡ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ, ਸੂਬਾ ਮੁਲਤਾਨ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਚਾਣ ਸੀ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ 'ਚ ਵੰਡਿਆ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਹਿਚਾਣ ਨਾਲ ਉਜਾਗਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਅਧੀਨ ਆ ਗਈ। ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਅੱਧੇ ਵੱਧ ਹਿੱਸਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ 'ਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ 12 ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਬਣ ਗਏ।

ਸੰਨ 1966 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸੂਬੀ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਾ ਹਿਮਾਚਲ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 20 ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਣਿਆ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਮਾਤਰ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਖਣਾ ਪਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੁਗਲਾਂ ਸਮੇਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਨੂੰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਰੱਖਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਫ਼ਰਕਣ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਚ ਹੀ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮਹਿਕਮਾ ਲੈ ਲਉ, ਪੰਜਾਬੀ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤੌਹੀਨ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਚਾਲ ਚੱਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇ-ਮੁੱਖ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਐੱਮ. ਫਿੱਲ., ਪੀ. ਐੱਚ. ਡੀ. ਦੇ ਥੀਸਿਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਿੰਦੀ 'ਚ ਤਾਂ ਸਵੀਕਾਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਭਿੱਟ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਗਾਈਡ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਭਾਵੇਂ 1994 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁਕਮਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਕੋਈ ਵੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਅਤੇ ਥੀਸਿਸ ਪੰਜਾਬੀ 'ਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਕਸਰ ਹੀ ਗਈਡ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨੀਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਕਿਵੇਂ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਲੈਕਚਰਾਰ ਬਣਨ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗਰਾਂਟਸ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰੀ ਯੂ. ਜੀ. ਸੀ. ਦਾ ਟੈਸਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਟੈਸਟ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ 'ਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੱਪੜਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਸਧਾਰਣ ਕਾਲਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਐੱਮ. ਏ. ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ 'ਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ 'ਚ ਤਾਂ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬੱਚੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਘਾਟ ਵੀ ਅਕਸਰ ਰੋੜ੍ਹਾ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਖਾਸ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੇਂਡੂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜੰਮਿਆ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਯੂ. ਜੀ. ਸੀ. ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਚ ਯੂ. ਜੀ. ਸੀ. ਕਲੀਅਰ ਕਰ ਕੇ ਰਿਸਰਚ ਫ਼ੈਲੋ ਅਤੇ ਲੈਕਚਰਾਰ ਬਣਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਐੱਮ. ਏ. ਕਰ ਕੇ ਯੂ. ਜੀ. ਸੀ. ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੂਸਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਕਾਰਨ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਗਲਕੀ ਫ਼ਰਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਵੇ। ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਇਹ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ 80 ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਥੋਪ ਕੇ ਨਹੀਂ ਮੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ ਅਤੇ ਲਿਖਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਫਿਰ ਅੱਜ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਦਾਰੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਿੱਘ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਏਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਤਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਭੁੱਲ ਕੇ ਭਈਏ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਣ ਜਾਣ। ਸੱਚ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੋ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਉਹ ਕੌਮ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਇਸ ਦੀ ਬੋਲੀ 'ਚ ਛਿਪੀ ਪਈ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤੀਵਾਨ ਕੁਰਸੀ ਮੋਹ 'ਚ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਕਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਚਾੜ੍ਹਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਟੈਂਸਟ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ 'ਚ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਡੰਡੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ। ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੰਜਾਬੀ 'ਚ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ? ਅੱਜ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹਵੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਖੇਲ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਵੇਸਲੇ ਨਾ ਬਣੋ। ਜੇਕਰ ਬਿਹਾਰੀ ਭਈਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਤਾਂ 1984 ਵਾਲਾ ਕਾਂਡ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਗਲਾਂ 'ਚ ਟਾਇਰ ਪਾ ਕੇ ਫੂਕੇ ਜਾਉਗੇ ਪਰ ਛੁਡਵਾਉਣਾ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ। ਮਰਾਠੀ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧੋ।

-ਪ੍ਰੋ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਪਿੰਡ

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਮਾਜ ਹੈ ਆਦਮੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ!

ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਅੱਧੀ ਅਬਾਦੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਮਰਦ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਅੱਜ ਔਰਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹੈ, ਪੁਲਾੜ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨੌਬਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਿਜੇਤਾ ਵੀ, ਲੇਕਿਨ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸਿਰਫ ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਤੇ ਗਿਣਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹਿਲਾ ਦਿਵਸ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕਿਉਂ ਪੈਂਦੀ? ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਕਿਉਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਔਰਤ ਵੀ ਇਸ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

8 ਮਾਰਚ ਦਾ ਦਿਨ ਮਹਿਲਾ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੂਲ ਦੀ ਇੱਕ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਦੁਆਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਦਿਨ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਦਫਤਰ ਸਕੂਲ ਕਾਲਜ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਘਰ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਵੀ ਰੁਟੀਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦਿਨ ਦਾ। ਇੱਕ ਛੁੱਟੀ ਦੀ ਫਾਰਮੈਲਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਔਰਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਆਏ ਦਿਨ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਖਬਰ ਛਪਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ, 3 ਸਾਲ ਦੀ ਬੱਚੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ।

13 ਜਨਵਰੀ 2008 ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਬਰ ਛਪੀ ਸੀ ਕਿ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਜਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਸੂਰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਚਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਉੱਥੇ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਰਿੰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਜਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਖਬਰ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ 30 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਹੋਈ ਇਸ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚ ਲੱਗਭੱਗ 50 ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਕਦ ਰੁਕੇਗਾ ਇਹ ਘਿਨਾਉਣਾ ਅਪਰਾਧ?

21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੈ, ਅੱਜ ਵੀ ਆਦਮੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਏ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਅਖੌਤੀ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾਬਾਲਗ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਕੋਈ ਪੁਲਿਸ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਫੜਦਾ।

ਮੁਸਲਿਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਵੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਬੁਰਕੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਮਰਦ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਤਲਾਕ, ਤਲਾਕ, ਤਲਾਕ ਤਾਂ ਤਲਾਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਔਰਤ ਦੀ ਹਾਲਤ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੈ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣੀਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਹੀ ਉਸਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਹੋਇਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰ ਚੱਲੇ ਗਈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਉਹ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਕ ਗਈ। ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਚੱਲੇ ਗਏ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਨਦੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਮੁਰਦੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਦਾ ਦਰੱਖਤ ਸਮਝ ਕੇ ਇੰਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿੱਚ ਕਿ ਆਦਮੀ ਤੇ ਦਰੱਖਤ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਗਏ, ਫਿਰ ਘਰ ਵੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਦੀ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਪਿਛਵਾੜੇ ਦੀ ਕੰਧ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਹੋਸ਼ ਹੀ ਉੱਡ ਗਏ। ਕੀ ਸੋਚਣਗੇ ਲੋਕ ਕਿ ਇੰਨੀ ਵਾਸਨਾ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਇੱਕ ਪਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੀ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੰਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲ ਲਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਣ ਤੱਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ। ਮਨ

ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਸੱਟ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿ ਉਸੇ ਵਕਤ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਚੱਲ ਪਏ ਫਿਰ ਕਦੀ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵੱਲ ਲੱਗ ਗਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਵਜੋਂ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਸ਼ੂਦਰ, ਗਵਾਰ, ਢੋਲ, ਪਸ਼ੂ, ਨਾਰੀ, ਜੋ ਸਭ ਤਾੜਨ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ।

ਮਤਲਬ ਕਿ ਪਸ਼ੂ, ਢੋਲ, ਸ਼ੂਦਰ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਟੋਗੇ ਮਾਰੋਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਇਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ ਉਸ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਇੱਕ ਔਰਤ ਪ੍ਰਤੀ। ਸੁਕਰਾਤ ਯੂਨਾਨ ਦਾ ਮਹਾਨ ਚਿੰਤਕ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਯੂਨਾਨ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਸੋਚ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਹਾਕਮ ਧਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਹੁਕਮ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਜਿਵੇਂ ਆਜ਼ਾਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਗੁਲਾਮ ਉੱਤੇ ਹਕੂਮਤ ਮਰਦ ਦੀ ਔਰਤ ਉੱਤੇ ਹਕੂਮਤ।

ਕੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਨਹੀਂ? ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਬੇਟੀ ਅਤੇ ਬੇਟੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਵੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਬੋਝ ਸਮਝਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਅੱਜ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਰਾਪ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਜੇ ਕਿਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਧੀ ਜੰਮਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੋਗ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮ ਲਵੇ ਤਾਂ ਲੱਭੂ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਤਕਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਸਕੈਨਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੜਕਾ ਹੈ ਜਾਂ ਲੜਕੀ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਸ਼ੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਮਰਦ ਦੀ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਵਿੱਦਿਅਕ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨਾਲ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਵਿਗਿਆਨ ਸਦਕਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਔਰਤ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਤੁਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਇੱਕ ਮਰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਔਰਤ ਅਸਮਾਨ ਦੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਾਇਲਟ, ਡਾਕਟਰ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਹਰ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਆਫਿਸ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਆਟੇ ਵਿੱਚ ਲੂਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਸ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਔਰਤ ਦਾ ਏਕਾ-ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। 'ਜੀਸਿਸ ਕਰਾਇਸਟ' ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਜੋ ਅੱਗੇ ਹਨ, ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲੇ ਜਾਣਗੇ, ਅੱਜ ਜੋ ਅਮੀਰ ਹੈ, ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਗਰੀਬ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।' ਇੱਕ ਦਿਨ ਜੀਸਿਸ ਦਾ ਇਹ ਵਾਕ ਸੱਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਵੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਔਰਤ ਦਾ ਸੋਸ਼ਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਰਦ ਔਰਤ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੇ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਪਲ ਦੇ ਪਲ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸਦਾ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਟਾਫ ਜਾਂ ਮਾਲਕ ਦੇ ਸੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਸਟਾਫ ਗਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੋਕ ਦਿਓ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਗਲਤੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਲੋੜ ਹੈ ਔਰਤ ਨੂੰ ਔਰਤ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੀ। ਜਿਸ ਔਰਤ ਵਿੱਚ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਉਹ ਮਰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੀ ਕਿ 'ਹੱਕ ਮੰਗਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਹੱਕ ਖੋਹਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ' ਇਸਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਮਰਦ ਨੂੰ ਤੰਗ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਓ। ਨਾ ਜੁਲਮ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਾ ਜੁਲਮ ਸਹਿਣ ਕਰੋ। ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਸਹਿਣਾ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ। ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਬਣੋ। ਸਵੈ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾਏਗੀ।

-ਕਮਲਜੀਤ ਥਾਬਲਕ

ਕਲਮੀਂ ਨਸ਼ਤਰ

ਪੰਥ ਰਤਨ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਨੂੰ

ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਨੂੰ 'ਪੰਥ ਰਤਨ' ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ! ਤਖ਼ਤ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖਿਤਾਬ ਦਿੱਤਾ! ਅੱਗੇ ਆਮ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਖਿਤਾਬ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ! ਵਿਵਾਦ ਇਸ ਖਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਿਤਾਬਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੀ! ਕੱਲ੍ਹ-ਕਲੋਤਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਖਿਤਾਬ ਜੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਵਿਵਾਦ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਖੜਾ ਹੋਊਗਾ! ਬਿਨਾਂ ਵਿਵਾਦ ਤੋਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੰਥ ਚੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ!

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਤੋਂ ਇਹ ਖਿਤਾਬ ਜਾਰੀ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ! ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸੱਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਮਸਕੀਨ ਮਹਾਂ-ਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ

ਖਿਤਾਬ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਤੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ! ਜੇ ਉਦੋਂ ਇੰਜ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੁਣ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਦੀ ਵਾਰੀ ਵੀ ਇਸ ਹੱਕ ਤੋਂ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ! ਰਹੀ ਗੱਲ ਵਿਵਾਦਾਂ ਦੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਖਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਖੁੱਡੇ ਲਾਉਣ ਤੱਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ! ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾਂ ‘ਪੰਥ ਰਤਨ’ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅਰਦਾਸੇ ਸੋਧ ਕੇ ਮਰਨ-ਵਰਤ ਰੱਖੇ ਤੇ ਫਿਰ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸਾ ਭੰਗ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਬੜ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਫੇਰੂਮਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰ ਕੇ ਮਰਨ-ਵਰਤ ‘ਤੇ ਬੈਠਾ ਤਿਲ-ਤਿਲ ਕਰ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ ਤੇ ਅਰਦਾਸੇ ਕਰ-ਕਰ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਨੱਕ ਵੱਢ ਗਿਆ ਸੀ! ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਨੂੰ ਵੀ ‘ਪੰਥ-ਰਤਨ’ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਹਾਲੇ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ‘ਬੁੱਕਲ ਦਾ ਸੱਪ’ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ‘ਕੁਹਾੜੇ ਦਾ ਦਸਤਾ’ ਆਖਦੇ ਸਨ! ਧੰਨ ਹਨ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ‘ਪੰਥ ਰਤਨ’ ਤੇ ਧੰਨ ਹਨ ਇਹ ਉਪਾਧੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ!

ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿਰਾਲਾ ਸੁਣੀਦੇ! ਉਸ ਨੇ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨੱਥੇ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਬਦਲੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਪੰਥ ਰਤਨ’ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ! ਜਥੇਦਾਰ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁਦ ਇਕਬਾਲ ਕੀਤੇ ਕਿ ਮਾਇਆ ਉਸ ਨੇ ਲਈ ਹੈ! ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਥ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਾ ਸੌਦਾ ਵੱਜ ਗਿਆ!

ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਾਸੇ ਰਹਿਣ ਦਿਓ, ਪਰ ਇਹ ਸੋਚੋ ਕਿ ਇਸ ‘ਪੰਥ ਰਤਨ’ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਨਾਲ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਦਾ ਛਾਇਦਾ ਕੀ ਹੋਊਗਾ? ਇਸ ਸਬੰਧ ‘ਚ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕਿੱਸਾ ਸੁਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਲਮੀਂ ਨਸ਼ਤਰ! ਬਾਬਿਓ, ਈਸਾਈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ‘ਪਰਮ ਸੰਤ’ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸੰਤ ਪੀਟਰ ਦੀ ਇੱਕ ਕਥਾ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ! ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਲੇਖਾ ਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕੰਮਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਨਰਕ-ਸਵਰਗ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ! ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਇੱਕ ਓਥੋਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੇ ਨੇਮਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂੰ ਪੁਰਾਣਾ ਕਾਰਿਦਾ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ! ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਓਥੇ ਪੁੱਜੇ ਹਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੰਤ ਪੀਟਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਕਰੇ, “ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ?”

ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਮਲ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸ਼ੀਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਰੇ; “ਇਸ ਰੂਹ ਦਾ ਕੀ ਕਰੀਏ?”

ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਬੰਦੇ ਦੀ ਰੂਹ ਆਈ! ਸੰਤ ਪੀਟਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ; “ਕਿਉਂ ਬਈ, ਕਿੱਥੇ ਜਾਣੈ?”

ਉਸ ਮ੍ਰਿਤਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ; “ਸਵਰਗ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿਓ!”

ਸੰਤ ਪੀਟਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ; “ਕਦੇ ਕੋਈ ਨੇਕ ਕੰਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ?”

ਰੂਹ ਨੇ ਕਿਹਾ; “ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂਅ ਉੱਤੇ ਦਸ ਸੈਂਟ ਦਿੱਤੇ ਸੀ!”

ਸੰਤ ਪੀਟਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ; “ਏਦਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ?”

ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ; “ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਰੋਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੈਂਟ ਦੀ ਟੋਫੀ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ!”

ਸੰਤ ਪੀਟਰ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸ਼ੀਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ; “ਇਸ ਰੂਹ ਦਾ ਕੀ ਕਰੀਏ?”

ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸ਼ੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ; “ਦਸ ਜਮ੍ਹਾ ਪੰਜ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਸੈਂਟ ਦੇ ਕੇ ਸਵਰਗ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ!”

ਨੱਥੇ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ‘ਪੰਥ ਰਤਨ’ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਨੂੰ ਜੇ ਹਸ਼ਰ ਦੇ ਦਿਨ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਦਾਨੀ ਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਮਿਲ ਗਏ, ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਗਾ?

ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਲਈ ਵਧਾਈ

ਸਿਹਤ ਮੰਤਰੀ ਬੀਬੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਕਾਂਤਾ ਚਾਵਲਾ ਉਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਪੱਖ-ਪਾਤ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਕਈ ਵਾਰੀ ਲੱਗਦੇ ਰਹੇ ਨੇ! ਬਤੌਰ ਵਿਧਾਇਕ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦਖ਼ਲ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਪਾਸੜ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ! ਇਹ ਦਖ਼ਲ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ! ਪਾਰਟੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਭਾਈਬੰਦ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ! ਕਈ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਬੀਬੀ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਲਿਹਾਜ਼ੂ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਮਿੱਧਦੀ ਹੈ!

ਭਾਜਪਾ ਅੰਦਰ ਬੀਬੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਣੀ! ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਅਕਾਲੀ ਵਿਧਾਇਕ ਵੀ ਔਖੇ-ਭਾਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਐਵੇਂ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਵੱਡਾ ਮੁੱਦਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਬਣ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦੈ! ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਯੁਰਵੈਦਿਕ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨੀ ਸੀ! ਫਾਰਮੂਲਾ ਕੈਰੋਸ਼ਾਹੀ ਵਾਲਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ! ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦੇ ਰਾਜ ‘ਚ ਏਦਾਂ ਹੁੰਦੀ ਸੁਣੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੁਰਸੀ ਸੌਂਪਣੀ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਪੁੱਛ ਕੇ ਐਨ ਓਸੇ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ! ਫੇਰ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜ ਉਮੀਦਵਾਰ ਆਉਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜ ਸੌ, ਉਸ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਹੀ ਉਹੋ ਬੈਠਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ! ਬੀਬੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ‘ਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜੇ ਉਹ ਬੰਦਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਕੱਟ-ਵੱਢ

ਕੇ ਉਹਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ! ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਤੇ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਚੁਣਿਆ ਵੀ ਗਿਆ, ਪਰ....!

ਇਹ ਪਰ' ਬੜਾ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ! ਕਿੰਨਾ ਖਤਰਨਾਕ? ਇਹ ਵੀ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਪੈ ਜਾਣੈ!

ਬਾਬਿਓ, ਚਾਰ-ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਚੁਟਕਲਾ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋਇਆ ਸੀ! ਚੋਣਾਂ ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲ ਮੁਸ਼ੱਰਫ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ! ਸਾਰਾ ਚੋਣ ਪ੍ਰਬੰਧ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਸੀ ਤੇ ਸਿਵਲ ਦੇ ਅਫਸਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 'ਯੈੱਸ ਸਰ' ਕਹਿ ਕੇ ਦਸਖਤ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ! ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਚੋਰਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ, ਫਲਾਣਾ ਜਰਨੈਲ ਚੋਣ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਹੈ, ਅੱਜ ਰਾਤ ਉਹਨੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 'ਤੇ ਜਾਣੈ, ਆਪਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਘਰ ਸੰਨ੍ਹ ਲਾਈਏ!"

ਜਰਨੈਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਸੰਨ੍ਹ ਲਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸੋਫ ਤੋੜੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਚੁਣੇ ਗਏ' ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਰਿਟਰਨਿੰਗ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਦਸਖਤ ਵੀ ਅਗਾਊਂ ਹੀ ਕਰਵਾਏ ਪਏ ਸਨ! ਵੋਟਾਂ ਹਾਲੇ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਪੈਣੀਆਂ ਸਨ, ਐੱਮ ਪੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੁਣੇ' ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ!

ਬੀਬੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੀ ਮਾਇਆ ਵੀ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ! ਉਸ ਦੇ ਆਯੂਰਵੈਦਿਕ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਤਾਂ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਚੋਣ' ਵਿਰੁੱਧ ਪਾਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ-ਕਰਤੇ ਨੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਫਲਾਣਾ ਬੰਦਾ ਭਲਕੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ!" ਏਨੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਵਜ਼ੀਰੀ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦੇਣੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਬੀਬੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਕਾਂਤਾ ਚਾਵਲਾ ਨੂੰ!

ਅਣਖ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ

ਹਾਕੀ ਹਾਰ ਕੇ ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਹੈ! ਖਿਡਾਰੀ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਛੁਪਾ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਨੇ! ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁੱਛਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਦੇਣਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ! ਕੋਚ ਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ! ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਹਾਕੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪੱਕੀ ਛੁੱਟੀ ਮੰਗ ਲਈ! ਕਈ ਹੋਰ ਵੀ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਗਏ!

ਏਨਾ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ, ਕੇ ਪੀ ਐਸ ਗਿੱਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ! ਉਹ ਆਖਦੇ ਕਿ ਹਾਕੀ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਲੈਂਦਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ! ਅਹੁਦਾ ਹੈ ਹਾਕੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦਾ! ਹਾਕੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੇ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਹੈ, ਬੰਦੂਕਬਾਜ਼ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪੁਲਸੀਏ ਗਿੱਲ ਦੇ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਪਰ੍ਹੇ ਦੀ ਚੀਜ਼! ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਾ ਬਣਿਆ! ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਏਦਾਂ ਹੀ ਦੂਜੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਕੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੱਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਖੜਕਾ ਕੇ ਲਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਮੋਰਚੇ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ! ਕਬਜ਼ਾ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਖੇਡ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਪੁਲਸੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ! ਜਿਹੜਾ ਐਸ ਐਚ ਓ ਚੱਜ ਦਾ ਸਲੂਟ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੋਈ ਮੰਤਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹਨੂੰ ਲਾਈਨ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰ ਦਿਓ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕੋਚ ਜੀ-ਹਜ਼ੂਰੀਆ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਉਹਦੀ ਵੀ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਦਿਓ!

ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁਵੇਲੇ ਸੌਂ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਜ਼ਰਾ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਦੇ ਕੈਪਟਨ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਬਦਲੇ ਤੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਹੋਈ, ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋਵੇਗਾ! ਹਰ ਵਾਰੀ ਗਿੱਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਸ ਬੰਨ੍ਹਾਈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰੀ ਟੀਮ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਮੁੜੇਗੀ, ਪਰ ਪੱਲੇ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ! ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹਰ ਵਾਰੀ ਪੱਕੀ ਦੀ ਪੱਕੀ ਰਹੀ, ਉਹ ਗਿੱਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਛੱਡਣ ਦਾ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਮਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ! ਨਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਸੰਭਾਲੀ ਇਸ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਜਕੜ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਹੁਣ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਠ ਰਹੀ ਹੈ! ਲੋਕੀਂ ਗਿੱਲ ਨੂੰ ਹਾਕੀ ਦਾ ਕਾਤਲ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ! ਉਸ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਬੰਦਾ ਅਣਖ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਰਾ ਅਣਖ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਛੱਡੇਗਾ, ਉਂਜ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣ ਲੱਗਾ!

ਹੋ ਸਕਦੈ, ਏਦਾਂ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਕਲਮੀਂ ਨਸ਼ਤਰ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਅਮਲੀ ਦਾ ਵੀ ਪਤੈ, ਉਹ ਵੀ ਬੜਾ ਅਣਖ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ! ਸੁਣਨੀ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ? ਲਓ ਫਿਰ ਸੁਣ ਲਵੋ!

ਬਾਬਿਓ, ਤੇਜ਼ ਅਮਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਅਮਲੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਣਖ ਦਾ ਇੱਕ ਕਿੱਸਾ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ! ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ; ਤਾਈ ਪਾਲ ਕੌਰ ਤੋਂ ਲੱਸੀ ਪੀਤੀ ਸੀ, ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਉਹ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਛੰਨਾ ਕੱਛ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ! ਤਾਈ ਮਗਰੇ-ਮਗਰ ਆਉਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਦੌੜ ਪਿਆ! ਉਸ ਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੱਥ 'ਚ ਬੈਠੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ; ਵੇ ਇਸ ਅਮਲੀ ਨੂੰ ਰੋਕਿਓ, ਮੇਰਾ ਛੰਨਾ ਲੈ ਚੱਲਿਆ ਜੇ!

ਦੂਜੇ ਅਮਲੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ; ਤੇਜ਼, ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਤੇਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ; ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਛੰਨਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ! ਤਾਈ ਆਖੇ; ਏਸੇ ਕੋਲ ਹੈ! ਮੈਂ ਕਹਾਂ; ਇਹ ਝੂਠ ਬੋਲਦੀ ਹੈ! ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁਹਤਬਰ ਨੇ ਕਿਹਾ; ਤੂੰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੇ ਦੇਹ! ਮੈਂ ਕਿਹਾ; ਲੈ ਲਵੋ! ਉਹ ਤਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਉਠ ਪਏ!

ਤੀਜੇ ਅਮਲੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ; ਤੇਜੂ, ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਤੇਜੂ ਨੇ ਆਖਿਆ; ਹੋਣਾ ਸਵਾਹ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਛੰਨਾ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕੱਢਵਾਂ ਕੇ ਹੀ ਛੱਡਣੇ, ਆਪਾਂ ਅਣਖ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਆਂ, ਛੰਨਾ ਭੰਵਾਂ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਤਾਈ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ! ਕੱਚੀ ਲਿੱਲੂ ਵਾਂਗ ਸ਼ਰਮਿੰਦੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਈ!”

ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਹੋਈ ਹਾਕੀ ਦੀ ਚੌਧਰ ਕੇ ਪੀ ਐਸ ਗਿੱਲ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਤਾਈ ਪਾਲ ਕੌਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੱਥ ਦੇ ਖੜਪੈਂਚਾਂ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਉਹਨੇ ਛੱਡਣੀ ਨਹੀਂ! ਜਦੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਘਿਰ ਗਿਆ, ਓਦੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਮਾਰੂਗਾ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਕਰ ਦੇਉਗਾ! ਅਣਖ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਜੋ ਹੋਇਆ!

ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਤਰੀਕਾ

ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਫੜੇ ਜਾਣਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹੀ! ਉਹ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਫਲਾਣਾ ਬੜਾ ਬੇਈਮਾਨ ਹੈ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਸੁਣੀਂਦੇ, ਫਲਾਣਾ ਬੜਾ ਬੇਵਕੂਫ ਹੈ, ਅਜੇ ਵੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਚੰਬੜਿਆ ਪਿਆ! ਬਦਲਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੋਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਇੱਕ ਦੌਰ ਉਹ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਇੱਟ ਪੁੱਟਿਆਂ ਬੇਈਮਾਨ ਨਿਕਲਦੇ! ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ 'ਚ ਹੁਣ ਇੱਟ ਪੁੱਟਣ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ, ਬੇਈਮਾਨ ਖੁੱਲ੍ਹਮ-ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ, ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਰਾਂ 'ਚ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉੱਚੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੇਕ-ਚੱਲਣੀ ਦਾ ਉਹ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ!

ਇਹ ਗੱਲ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਫ਼ਤੇ ਇੱਕ ਪਟਵਾਰੀ ਤੇ ਦੋ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਵਾਲੇ ਜੂਨੀਅਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਂਦੇ ਫੜੇ ਗਏ! ਜੇ ਉਹ ਫੜੇ ਗਏ ਤਾਂ ਛੁੱਟ ਵੀ ਜਾਣਗੇ! ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਜੇ ਮੰਤਰੀ ਮੁੱਕਰਾ ਸਕਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਲਾ ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਵੀ ਵਰਤਾ ਸਕਦੇ ਨੇ! ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਦੋ ਵੱਡੇ ਪਾਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਵੱਧ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ! ਦੋਵਾਂ ਵੱਡਿਆਂ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਜਣਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਦਸ ਕੁ ਸਿਖਰਲੇ ਪੁਰਜ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ! ਉਹਦਾ ਪੀ ਏ ਫੜ ਲਿਆ ਪੁਲਸ ਨੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਂਦਾ! ਜਦੋਂ ਪੀ ਏ ਫੜਿਆ ਤਾਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਕਾਪੀ ਵੀ ਫੜੀ ਗਈ! ਕਾਪੀ ਫੋਲੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦਰਜ ਸੀ ਕਿ ਆਮਦਨ ਕਿੰਨੀ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਦਿਨ ਹੋਈ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਕਿਹੜੇ ਦਿਨ ਦਿੱਤੇ ਸਨ! ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਸ਼ਿਕੰਜੇ 'ਚ ਆਇਆ ਕਿ ਆਇਆ ਜਾਪਦੇ! ਆਖਰ ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਮਾਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਦਿਨ ਖੈਰ ਮਨਾਏਗੀ?

ਦੂਜਾ ਸਾਹਿਬ ਰੇਲ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਅਫ਼ਸਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ! ਤਨਖ਼ਾਹ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇਵੀ ਛੱਪਰ ਪਾੜੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਸੈਨਤਾਂ ਮਾਰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ! ਟੈਂਡਰਾਂ ਦੀ ਰਸਮ-ਪੂਰਤੀ 'ਚੋਂ ਚੋਖਾ ਮਾਲ ਮਿਲਣ ਲੱਗਾ! ਮੁਫ਼ਤ ਦੇ ਮਿਲਦੇ ਮਾਲ ਨੇ ਲਾਲਚ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦਸਖਤ ਕਰਨ ਦਾ ਰੇਟ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ! ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੈਸੇ ਲੇਟ ਕੀਤੇ, ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਅਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਵਿਜ਼ੀਲੈਂਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪੈਸਾ ਲੈਂਦਾ ਇਹ ਸਾਹਿਬ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ!

ਪਹਿਲਾ ਵੱਡਾ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕੇਂਦਰ ਦਾ! ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਰਨ ਦਾ ਡਰਾਮਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ! ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਈ ਮੌਕੇ ਆਏ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਤੇ ਜਨਤਕ ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੇਕੀ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਰਹੇ! ਆਪ ਉਹ ਜਦੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਂਦੇ ਫੜੇ ਗਏ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਆਪ ਏਦਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ? ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਓਦੋਂ ਫਿਰ ਕਲਮੀਂ ਨਸ਼ਤਰ ਨੂੰ ਖੋਚਲ ਕਰਨੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਵੀ ਕਰ ਲਵੇਗਾ!

ਬਾਬਿਓ, ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ ਦਫ਼ਤਰ ਮੂਹਰੇ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਮੰਗਤੇ ਨੇ ਇੱਕ ਸੇਠ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਦੇ ਜਾਹ ਕੁਝ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂਅ ਉਤੇ, ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਊਗਾ!”

ਸੇਠ ਨੇ ਮੂੰਹ ਮਰੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਹਰ ਜਣਾ-ਖਣਾ ਹੁਣ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਂਅ 'ਤੇ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੇ!”

ਮੰਗਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਜਣੇ-ਖਣੇ 'ਚ ਨਾ ਸਮਝੋ, ਮੈਂ ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਹਾਂ!”

ਸੇਠ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਗੱਲ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ਭਲਾ?”

ਮੰਗਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂਅ ਹੈ: ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਸੌ ਤਰੀਕੇ! ਨਹੀਂ ਯਕੀਨ ਤਾਂ ਬਜ਼ਾਰ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਵਿਕਦੀ ਪਈ ਹੈ!”

ਸੇਠ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਫੇਰ ਤੂੰ ਭੀਖ ਕਿਉਂ ਮੰਗਦਾ ਫਿਰਦੈਂ?” ਮੰਗਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਸ ਲਈ ਮੰਗਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਸੌ ਤਰੀਕੇ ਉਸ ਕਿਤਾਬ 'ਚ ਦਰਜ ਨੇ, ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਉਹਨਾਂ ਸੌ 'ਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ!”

ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਭਾਵੇਂ ਮੋਟੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਤਰੀਕਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਹੀ ਜਾਪਿਆ ਸੀ!

ਇੱਕ ਸੀ ਹਾਕੀ.....

ਮੈਂ - ਹਾਕੀ, ਉਮਰ - ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ, ਕੱਦ, ਰੰਗ - ਬਿਸਕੁਟੀ, ਜੰਮਪਲ- ਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ, ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਹੌਸ਼ੋ-ਹਵਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦੇ ਰਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਗ਼ੈਰ ਜਾਂ ਬਿਗਾਨੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਕਤਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕੁ 'ਆਪਣਿਆਂ' ਨੇ ਹੀ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਭੁਲੇਖਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਤਲ ਚਿੱਲੀ ਦੇ ਸੇਂਟੀਆਗੋ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇਕਦਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਕਤਲ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ 10-15 ਸਾਲ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਭ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਝ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਨਾ ਦਿਓ ਕਿ ਮੈਂ ਰੌਲਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਰੋਈ, ਪਿੱਟੀ, ਕੁਰਲਾਈ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕ੍ਰਿਕਟ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚੇ ਹੋਇਆਂ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਆਂ।

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਹ ਖ਼ਤ ਲਿਖ ਰਹੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੰਗ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਉਮੀਦ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਹੁਣ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਰੁਲਦੇ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਸ਼ਾਨਾਮੱਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸਿਓ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਕੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਕਾਇਮ ਰਹੀ ਮੇਰੀ 'ਸਰਦਾਰੀ' ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਇਓ। ਮੇਰੇ ਜਿੱਤੇ ਹੋਏ ਅੱਠ ਸੋਨੇ ਦੇ 'ਤਾਜ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਖਾਇਓ।

ਦੱਸਿਓ ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ, ਮੇਰੀ ਜੰਮਣ ਭੋਇੰ ਬਾਰੇ। ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਨ ਸੂਫੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਕੰਬਲੀ ਦੀ ਛੋਹ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੰਬਲੀ ਦੀ ਖਿੱਦੋ (ਗੰਦ) ਬਣਾ ਕੇ ਕੁਝ ਮੁੰਡੇ 'ਖਿੱਦੋ ਖੂੰਡੀ' ਖੇਡੇ ਸਨ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲਣਯੋਗ ਦਿਨ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ 'ਖਿੱਦੋ ਖੂੰਡੀ' ਹੀ ਸੀ, ਹਾਕੀ ਤਾਂ ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹੀ ਜੰਮਪਲ ਹਾਂ, ਪਿੰਡਾਂ 'ਚੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਆਈ ਤੇ ਫੇਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਓ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਤਾਜ ਗ਼ੈਰਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਰੜ ਕੇ ਦੋ ਵਾਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤਾਜ' ਟਿਕਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਹ ਬੇਹੱਦ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਡ' ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਰੁਤਬਾ ਸੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਾਣ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇ ਗਏ ਐਡੇ ਵੱਡੇ ਮਾਣ ਦਾ ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਣ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਇਆ।

ਤੇ ਫੇਰ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਉਹ ਦਿਨ ਵੀ ਦੇਖੇ, ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਧਿਆਨ ਚੰਦ ਨੂੰ 'ਡੀ' ਵਿੱਚ ਫਿਰਦਿਆਂ ਤੱਕ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਖਿਡਾਰੀ 'ਡੀ' ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਵੀ ਭੈਅ ਖਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ 'ਡੀ' ਵਿੱਚ ਉੱਠੀ ਹੋਈ ਹਾਕੀ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵਿਉਂਤਾਂ ਘੜ ਕੇ 'ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਲ' ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ।

ਮੇਰੇ, ਸੋਹਣੇ ਕੇਸਾਂ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾਹੜੀਆਂ ਵਾਲੇ 'ਸਰਦਾਰ' ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਕੰਡ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੁੱਲੇ ਸ਼ੇਰਾਂ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼' ਦਾ ਥਾਪੜਾ ਸੀ 'ਹਰ ਮੈਦਾਨ ਫਤਹਿ' ਦਾ, ਫੇਰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹਾਰਦੇ। ਕਦੇ ਦਿਖਾਇਓ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤੇ ਤਮਗਿਆਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਿਚਵਾਈਆਂ ਫੋਟੋਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਯਕੀਨ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਸਚਮੱਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹਰਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਧਿਆਨ ਚੰਦ, ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪਰਗਟ ਸਿੰਘ, ਧਨਰਾਜ ਪਿੱਲੇ ਵਰਗਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੈਂ 50-60 ਸਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਾਕੀ ਮੈਦਾਨਾਂ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ 'ਤੇ ਰੱਬ ਜਿੱਡਾ ਮਾਣ ਸੀ। ਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ, ਬਲਜੀਤ ਸੈਣੀ, ਗਗਨ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਸਿੰਘ, ਜੁਗਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਸੰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਦੀਪਕ ਠਾਕੁਰ, ਦਿਲੀਪ ਟਿਰਕੀ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਾਨਦਾਰ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਰਹੀ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਏ ਤੇ ਇਹ ਬੇੜੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਈਆਂ ਸਨ 'ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ' ਨੇ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਖੇਡਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਇੰਝ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਖਿਡਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਖੇਡ ਵਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਕਈ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਟੀਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਘਰੇ ਬੈਠਾ ਝੁਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਏਨਾ ਜੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ (ਦੀਪਕ ਠਾਕੁਰ, ਗਗਨਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸੰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਹਾਕੀ ਲੀਗ ਵਿੱਚ ਸਰਬੋਤਮ ਗੋਲ ਸਕੋਰਰ ਰਹੇ ਹਨ ਨਾਲ ਇਹੀ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟੀਮ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਘਰੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਹੈ ਨਾ ਹਾਸੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਉ ਰੋਣ ਵਾਲੀ)। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹਨਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਹਿਮ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਹਿਮ ਜੋ ਕਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੇਕਸੂਰੇ ਮਸੂਮ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ 10 ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗੋਲੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਹੀ ਲੱਖਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੁਰਸੀ ਡਾਹੀ ਬੈਠੇ ਨੇ। ਸੱਚ ਪੁੱਛੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਓਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਮਹਿਸੂਸ

ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਖ਼ਸ਼ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾਲਕੀ ਸਦਾ ਲਈ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਕਈ ਮਾਸੂਮਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਖੈਰ, ਓਧਰ ਕਾਹਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪੀੜ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਿਲਾ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਕੀ ਵਾਲੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਏਨਾ ਮਾਣ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਿੰਨਾ ਬੈਟ ਤੇ ਬਾਲ ਵਾਲੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਉਹ ਖੇਡ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਮਕਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਸਾਂ 15-20 ਦੇਸ਼ ਹੀ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਉਹ ਖੇਡ ਜਿਸ ਨੇ ਉਲੰਪਿਕ ਵਿੱਚ ਅੱਠ ਵਾਰ ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ ਵਜਵਾਇਆ ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਲੰਪਿਕ ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਉਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਏਨਾ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਕ੍ਰਿਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਚ ਖੇਡੇ ਤੋਂ ਹੀ ਕਰੋੜਾਂ ਦੇ ਬੰਗਲੇ ਇਨਾਮ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਪਾਰਥਿਵ ਪਟੇਲ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਵਿਕੇਟ ਕੀਪਰ ਬਣ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਿਕਟ ਟੀਮ ਨਾਲ ਵਰਲਡ ਕੱਪ ਖੇਡਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੈਚ ਖੇਡਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ, ਬਿਨਾਂ ਖੇਡੇ ਹੀ, ਕਰੋੜਪਤੀ ਬਣ ਗਿਆ), ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਮੇਰੇ ਕਈ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਦੀ ਰਿਪੇਅਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮੀਂਹ ਪੈਣ 'ਤੇ ਹੀ ਚੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੇ (1999-2000 ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਮੈਚ ਖੇਡ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਓਦੋਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਾਕੀਆਂ ਮੂਹਰੇ ਦੀਵਾਰ ਬਣ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਗੋਲਚੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਦੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਚੋਂਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਵੇਖੀਆਂ ਨੇ-ਲੇਖਕ)।

ਕ੍ਰਿਕਟ ਵਾਲੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮਰੀ ਜਿਹੀ ਟੀਮ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮਾੜਕੂ ਜਿਹਾ ਇਨਾਮ ਜਿੱਤ ਲਿਆਉਣ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਟਾਕੇ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਵਿੱਚ ਜਲੂਸ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਾਕੀ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿੱਡਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਕੱਪ ਜਿੱਤ ਲਿਆਉਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਲੈਣ ਲਈ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ, ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਦੇ? ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦੇਵੋ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਇੱਕੋ ਖੇਡ ਲਈ ਹੀ ਥਾਂ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿਉ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਣਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿਉ।

ਕ੍ਰਿਕਟਰਾਂ ਨੇ ਜੇ ਕਿਤੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਵੀ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਹਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਵਿਚਾਰੇ ਸਦਾ ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਧੌਕੇ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਦੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਭੋਰਾ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਅਗਾਹ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਗੰਨ ਲੋਡ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਕਿਸੇ ਫੌਜੀ ਦੀ ਕਦੋਂ ਗੰਨ ਚੱਲ ਜਾਵੇ ਤੇ ਗੋਲੀ ਮੇਰੇ ਸਾਊ ਪੁੱਤ ਸੰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੱਜ ਜਾਵੇ, ਵਾਹ ਜੀ ਵਾਹ। ਆਹ ਫਿਲਮੀਂ ਸਟਾਰਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਪੈਸਾ ਸਿਰਫ ਕ੍ਰਿਕਟ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਖੈਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਇਹ ਤਾਂ ਬਿਜ਼ਨਸ ਮੈਨ ਨੇ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਬਿਜ਼ਨਸ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਤੇ ਇਹ ਦਿਨ ਵੀ ਮੈਂ ਦੇਖਣੇ ਸਨ ਕਿ ਅੱਜ ਆਹ ਕੱਲ ਦਾ ਜਵਾਕ 'ਬੈਟ' ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕੜੀਆਂ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਜਿੰਨੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਂਗੂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕੱਪ ਨੂੰ ਨਾ ਤਰਸਦੀ ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦੀ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹੀ ਕਹਾਂਗੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਾਤਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣੋ। ਮੈਂ ਸੌਂਹ ਖਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਿਆਨ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਬਾਅ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਸੱਚਾ ਬਿਆਨ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਰਤਾ ਵੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਉ।

ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ, ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ
'ਖਿੱਦੋ ਖੁੰਡੀ' ਉਰਫ 'ਹਾਕੀ'

-ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ ਫਰੀਦਕੋਟ

ਆਪਣੇ ਚਹੇਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਰਹੋ ਗਿੱਲ

ਜੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਅੱਜ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਨਿਘਾਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਵੱਡਾ ਦੋਸ਼ ਹਾਕੀ ਦੇ ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ ਕੇ. ਪੀ. ਐਸ. ਗਿੱਲ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਕੌਮੀ ਖੇਡ ਹਾਕੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਅਜਾਰੇਦਾਰੀ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਟੀਮ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਛੋਟੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਣੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਨੇ ਜਦੋਂ 32 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਨੇ ਦਾ ਤਮਗਾ ਜਿੱਤਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਧਨਰਾਜ ਪਿੱਲੇ ਸਮੇਤ ਟੀਮ ਦੇ ਪੰਜ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਪਿੱਠੂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਗਿੱਲ

ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਚਹੇਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਧਨ ਰਾਹੀਂ ਵੱਡਾ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਭਰਵੀਂ ਉਦਾਹਰਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੈਕ ਨਾਮਕ ਜੁਗਾੜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਗਿੱਲ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਅਸਾਮ ਕੋਡਰ ਦੇ ਆਈ. ਪੀ. ਐਸ. ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਗਿੱਲ ਉਸ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ। ਮੈਕ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗਿੱਲ ਏਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਕ ਨੂੰ ਸਿਡਨੀ ਉਲੰਪਿਕ ਲਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਦਾ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਮੈਨੇਜਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਮੈਕ ਦਾ ਹਾਕੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਹ-ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਲਾਈ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਸਿਡਨੀ ਉਲੰਪਿਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਕਈ ਸਾਲ ਤੱਕ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਰੰਗਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਕਾਇਦਾ ਫੀਸ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਜੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਫਰੋਲ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਕ ਭਾਰਤੀ ਟੀਮ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੌਰਿਆਂ 'ਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਦਾ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਕਿਸ ਕਦਰ ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵਾਰ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਫੀਸ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਾਕੀ ਮੈਚਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜੋ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਫੀਸ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ 20 ਫੀਸਦੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੈਕ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਹਾਕੀ ਦੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਤਕਾਲੀ ਸੂਚਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਮੰਤਰੀ ਪੀ. ਸੰਗਮਾ ਨੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਖੇਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਹਰੇਕ ਹਾਕੀ ਮੈਚ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਬਦਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮੈਚ ਹਾਕੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ 5 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਫੀਸ ਅਦਾ ਕਰੇ। ਪਰ ਮੈਕ ਪ੍ਰਤੀ ਗਿੱਲ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਕਰਕੇ ਹਰੇਕ ਮੈਚ ਦੀ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਫੀਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮੈਕ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਕੁਝ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਗਿੱਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਕੁਝੱਤਣ ਭਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਮੈਕ ਮੈਨੂੰ 6-7 ਲੱਖ ਦਾ ਚੂਨਾ ਲਾ ਗਿਆ... ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦੇਵਾਂ...।'

ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸੀ. ਬੀ. ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇੱਕ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੈਕ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਪਰਾਧਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਟ੍ਰਾਈਬਲ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ' ਨਾਲ 10 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਠੱਗੀ ਮਾਰੀ। ਦੋਸ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੁਰਾਕੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਕਤ ਸੰਸਥਾ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਧਨ ਲਿਆ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਖਰੀਦ ਦਾ ਆਰਡਰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਕ ਖਿਲਾਫ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਲੱਗ ਚੁੱਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਗਿੱਲ ਉਦੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਕ ਨੂੰ ਹਾਕੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਅਹੁਦੇਦਾਰੀ ਸੌਂਪੀ।

-ਵਰਿੰਦਰ ਕਪੂਰ

ਭਾਈ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਕਾਰ !

ਅਨੁਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਚੌਥੇ ਦਹਾਕੇ ਦਾ ਸੰਕਟਮਈ ਸਮਾਂ .....ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਮਿਟਾਉਣ 'ਤੇ ਤੁਲੀ ਪਈ ਹੈ.....ਵੱਖ ਵੱਖ ਉਮਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵੀ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ .....ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਹਰਲ ਹਰਲ ਕਰਦੇ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਭੱਜਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਵੇਂ ਹੀ ਹਾਕਮਾਂ ਪਾਸ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕੀਮਤ ਵਸੂਲਣ ਵਾਲੇ ਆਦਮਖੋਰ ਦਰਿੰਦੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ.....ਹਰਿ ਭਗਤ ਨਿਰੰਜਣੀਏ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਹੋਰ ਜੋਟੀਦਾਰ ਬਿਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਲਈ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ.....ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਭੀੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ, ਆਪਣਾ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਬਚਾਉਣ ਹਿੱਤ, ਘਰ-ਘਾਟ, ਜ਼ਮੀਨ-ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਮਾਲ-ਅਸਬਾਬ ਛੱਡ ਛੱਡਾ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਝੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੜ ਵੱਟ ਕੇ ਵਕਤ ਕਟੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ.....ਉੱਧਰ 'ਉਜੜੇ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਗਾਲੂੜ ਪਟਵਾਰੀ' ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਮੂਜਬ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਇੱਕ ਕਰਿੰਦਾ ਮੱਸਾ ਚੌਧਰੀ, ਪੰਥ ਦੇ ਮੁਕੱਦਸ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਕਰਨ ਜਾ ਲੱਗਾ।

.....ਭਾਈ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ, ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਬੇਹੁਰਮਤੀ ਹੁੰਦੀ ਤੱਕ ਕੇ ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਮੱਚ ਉੱਠਦੇ ਹਨ .....ਇਹ ਹਿਰਦੇਵੇਧਕ ਖਬਰ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ-ਲੁਭਾਉਂਦਾ ਬੀਕਾਨੇਰ ਦੇ ਝੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ.....ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਦੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ, ਲਹੂ ਦੇ ਹੰਝੂ ਕੇਰਦਿਆਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਵਿੱਥਿਆ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ.....ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਖੌਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ .....ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ - “ਹੈ ਕੋਈ ਸੂਰਮਾ ਜੋ ਮੱਸੇ ਪਾਪੀ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਲਿਆਵੇ ?” .....ਜਥੇਦਾਰ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਸੁਣ ਕੇ, ਦੋ ਅਣਖੀ ਸੂਰਮੇ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦਾ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ .....ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ

ਬੀਕਾਨੇਰ ਦੇ ਝੱਲਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ, ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰਦੇ ਹਨ .....। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮੱਸੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦਾ ਸਿਰ, ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿੱਦੋ ਵਾਂਗ ਰੁਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ .....। ਸਿੰਘ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜੈਕਾਰੇ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਨ .....।

.....ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਵਾਂ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਬੀਤ ਗਈਆਂ.....। ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਹਾਕਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ....। ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ ਜਿਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ.....। ਮਹੱਲ ਨੁਮਾ ਕੋਠੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਡਰਨ ਸੁੱਖ-ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਖਾਲਸਾ' ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ .....। ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ.....। ਕਾਰਾਂ ਕੋਠੀਆਂ ਹਨ ....। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਝਿਲਮਿਲ ਝਿਲਮਿਲ ਕਰਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਮਾਰਤਾਂ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਬੇਸ਼-ਕੀਮਤੀ ਸੰਗ-ਮਰਮਰ, ਰਲਾ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ...। ਸੁਖ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰਾਜ-ਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਵੀ ਨਹੀਂ .....। ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰਿਆਲੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਝਲਕਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ । .....। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬੇ-ਪਛਾਣ ਜਿਹਾ ਬਣ ਕੇ ਵਿਚਰਿਆ ਕੋਈ 'ਭਾਈ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ' ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ, ਕਿਸੇ ਤੇਤੇ-ਵੇਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਅੱਗੇ, ਪੰਜਾਬ ਵਸਦੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ, ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇੰਝ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ -

ਹੰਝੂ ਕੇਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਨੇ,
ਦੱਸਾਂ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਚੱਪਾ ਚੱਪਾ ਮੈਂ 'ਦੇਸ਼' ਦਾ ਗਾਹ ਆਇਆਂ,
ਡਾਢਾ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮੰਦਾ ਏ ਹਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਫੁੱਟ ਚੰਦਰੀ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਪਈ ਹੋਈ ਐ,
ਪੰਥ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਛੱਡ ਕੇ ਰਾਹ ਸਿੱਧਾ
ਪੈ ਗਏ ਔੜੜੇ ਹੋਏ ਬੇ-ਤਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸਿੰਘ ਰਹਿ ਗਏ ਬੜੇ ਬੋੜੇ,
ਵਿਰਲੇ ਪੂਜਦੇ ਇੱਕ ਅਕਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਗੱਲ ਵਿੱਸਰੀ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਾਲੀ,
ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਏ ਮਨਮੱਤਿ ਜਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਡੇਰੇ ਬਾਬਿਆਂ ਵਾਲੇ ਅਣਗਿਣਤ ਹੋ ਗਏ,
ਬਣ ਗਏ ਸੈਂਕੜੇ ਗੁਰੂ-ਘੰਟਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਜੋੜੇ ਤਖਤ ਅਕਾਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ,
ਕਰਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਲੋ-ਮਾਲ ਸਿੰਘੋ !
'ਪੱਕੇ' ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਕੱਚੇ' ਸਿੰਘ ਹੋ ਗਏ,
ਕੈਸੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਚੰਦਰੀ ਚਾਲ ਸਿੰਘੋ !
'ਰਾਜ ਪੰਥ ਦਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਹੋ ਗਿਆ ਏ,
ਐਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜੀਣ ਮੁਹਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਸਿੱਖੀ ਮੁੱਕਦੀ ਮੁੱਕਦੀ ਮੁੱਕ ਚੱਲੀ,
ਲੇਕਿਨ 'ਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਲਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਉੱਥੇ ਅਣਖ ਤੇ ਸਿਦਕ ਦੀ ਗਾਥ ਭੁੱਲੀ
ਕੁੱਤੀ ਰਲੀ ਏ ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ, 'ਪੰਚ ਪ੍ਰਧਾਨੀ' ਦਾ,
ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਛਾਇਆ ਜਲਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਭਾਈ ਲਾਲੋਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਿੰਤਾ ਦਿੰਦਾ,
ਮਲਕ ਭਾਗੋਆਂ ਦਾ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਕੁਣਬਾ-ਪ੍ਰਵਰੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜ-ਵਾਦ ਮੋਹਰੇ,
ਪੰਥ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਲੋ-ਬੇਹਾਲ ਸਿੰਘੋ !
ਯਾਰੋ ਖਾਲਸਾ ਸੌਂ ਗਿਆ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ

ਹੋ ਰਹੇ ਸਿਧਾਂਤ ਹਲਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਹਰ ਇੱਕ ਮੋੜ 'ਤੇ ਠੇਕਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਏ,
 ਪੀਣ ਵਾਲਿਆਂ ਜਿਸਮ ਲਏ ਗਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਮੂੰਹ ਸਿਰ ਮੁੰਨ ਕੇ ਨੱਤੀਆਂ ਪਾਉਣ ਮੁੰਡੇ
 ਸ਼ਕਲ ਮੇਲਦੇ ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਵਿੱਚ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬੈਠਣਾ ਭੁੱਲਿਆ ਏ,
 ਸੁਣਦੇ ਕਬਰਾਂ 'ਤੇ ਆਲ-ਪਤਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਸਾਖੀ ਧਰਮ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪੜ੍ਹੇ ਕੋਈ ਕੋਈ,
 ਟੀ. ਵੀ. ਅੱਗਿਓਂ ਉੱਠਣ ਨਾ ਬਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਊ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੇ ਘੱਟ ਹੁੰਦੇ,
 ਬਦਨ ਨੰਗੇ ਜਿਉਂ ਮੰਡੀ ਦਾ ਮਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ (?) ਮੁੰਨ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਨੂੰ,
 ਪਾਉਣ ਗਿੱਧਿਆਂ ਵਿੱਚ ਧਮਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਰਾਵਾ ਉੜ ਉੜ ਕੇ ਝਾਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ,
 ਹੱਸਣ ਲੋਕ, ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਹਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਵਿਆਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ, ਚੱਲੇ ਸ਼ਰਾਬ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ?
 ਨੱਚਣ ਕੰਜਰੀਆਂ ਤਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਗੁਰੂਦੱਸੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦੇ ਕੇ,
 ਪਾਉਣ ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪ 'ਜੈ-ਮਾਲ' ਸਿੰਘੋ !
 ਪੁੱਤ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ 'ਸਿੰਘ' ਹੈ ਨਈਂ,
 ਮਨ ਦੀ ਮੌਜ ਨੂੰ ਰਹੇ ਨੇ ਪਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਭੈਅ ਅਦਬ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ
 ਹੋਏ ਪਏ ਨੇ ਤਾਲੋਂ-ਬੇਤਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਤੱਤ-ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਛੱਡ ਅਸੂਲ ਪਾਇਆ
 ਬਿਪਰਵਾਦ ਦਾ ਗਲ ਵਿੱਚ ਜੰਜਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਤੁਕ ਬਾਣੀ ਦੀ ਇੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ,
 ਭੇਂਟ ਕਰਦੇ ਨੇ ਮਹਿੰਗੇ 'ਰੁਮਾਲ' ਸਿੰਘੋ !
 ਆਪੋ ਵਿੱਚੀਂ ਹੀ ਡਾਂਗ ਨਿੱਤ ਖੜਕਦੀ ਐ,
 ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਾਲ ਸਿੰਘੋ !
 ਕੀ ਬਣੇਗਾ ਪੰਥ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ
 ਅੱਗੇ ਆਪ ਦੇ ਰੱਖਾਂ ਸਵਾਲ ਸਿੰਘੋ !

.....ਅਨੁਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਾਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਭਾਈ ਬਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਵਾਲੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਕੇ,
 ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ-ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਾਨਾਂ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਇਆ ਸੀ.....ਅੱਜ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਿਸੇ ਭਾਈ
 ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੁਬਾਨੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਦਰਦਨਾਕ ਹਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ
 ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਜਿਊੜਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਕੌਮ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤਰ ਪੈਣ.....! ਆਮੀਨ!!